

KRIGENS AFTRYK

J. F. WILLUMSEN OG JAN GRARUP

Inspirations- og forberedelsesmateriale for
7.-10. klasse og ungdomsuddannelser.

Krigens Aftryk

Krigen sætter aftryk. Om man er fjende, allieret eller blot civil fanget midt i et politisk eller ideologisk magtspil, så sætter krigen sine aftryk. Men hvordan kan krigens rædsler vises i bare ét billede? Og hvordan formidles lidelse og smerte bedst?

Udstillingen 'Krigens Aftryk' tager udgangspunkt i de raderinger J. F. Willumsen producerede under 1. verdenskrig (1914-1918). Willumsens raderinger er i udstillingen parret med krigsfotografen Jan Grarups fotografier fra krige og konflikter i hele verden. På trods af de forskellige arbejdsmetoder, kunstneriske udtryksformer og de næsten 100 år, der adskiller de to, er der mange ligheder i Willumsens og Grarups skildringer af krig. Det er netop disse ligheder udstillingen 'Krigens Aftryk' sætter fokus på.

Danmark er i dag igen en krigsførende nation. Udstillingens billede er dermed ikke blot flygtige historier fra en verden fjernt fra vores, men minder os om at vi ikke er helt uden ansvar og deltagelse i verdens krige og konflikter.

J. F. Willumsen (1863-1958)

Willumsen er under 1. verdenskrig i ufrivilligt eksil i Sydfrankrig, da han efter en rejse med familien til det sydlige Europa ikke har mulighed for at vende tilbage til Danmark på grund af krigens rasen. Under opholdet i Sydfrankrig 1. verdenskrig udfører Willumsen en række markante raderinger samt enkelte litografier, hvor han giver udtryk for sin harme over krigens gru og rædsler. Med klare fortællinger og tydelige symboler skaber han programagtige grafiske blade, med en grusom grundstemning og med menneskehedens værste skyggesider, som de udleveres i krigstider. Frankrig er, modsat Danmark, der opretholder en neutral stilling i alle krigsårene, en del af de allieredes kamp mod Centralmagterne. Willumsen oplever derfor krigen og dens menneskelige konsekvenser på tæffere hold

Jan Grarup (1968 -)

Jan Grarup har gennem de sidste 25 år fotograferet konflikter og krænkelse af menneskerettigheder over hele verden. Hans dækning af Golfkrigen, folkedrabene i Rwanda og Darfur, flygtningelejre i Kenya, drenge i Ramallah og mange andre projekter fortæller om nogle af de mest udfordrende, voldelige og tragiske aktuelle begivenheder. Grarups arbejder afspejler hans tro på fotojournalismens rolle som et redskab til dokumentation og erindring, der kan anspore til forandring. Fotografierne er et middel til at give de mennesker stemme, der ikke selv har mulighed for at fortælle deres historier.

Grarup er uddannet pressefotograf fra Danmarks Journalisthøjskole i 1991. Han har i en længere årrække været ansat på Ekstra Bladet og Politiken, men er nu freelancer og har siden november 2011 været tilknyttet The New York Times med Afrika og Mellemøsten, specielt Afghanistan, Irak, Libyen og Afrikas Horn, som hovedområder.

Det reproducerbare billede

Fotografiet er et reproducerbart billedmedie, dvs. ét billede kan produceres i mange udgaver. Der er således ikke tale om én original og en kopi, men derimod om mange originale tryk af samme billede. På samme måde er også Willumsens raderinger reproducerbare. Raderingsteknikken gjorde det muligt for Willumsen af trykke mange udgaver af samme motiv. Willumsen valgte denne udtryksform frem for sit sædvanlige farverige maleri under 1. verdenskrig både fordi krigen gjorde det vanskeligt at skaffe maling og lærred, og også fordi papirtrykkene nemmere kunne rulles sammen og sendes til Willumsens agent, Alice Bloch, i København, som solgte dem for ham. På den måde gjorde raderingsteknikken det muligt for Willumsen at tjene penge på sin kunst under krigen. Samtidig kunne han kommentere direkte på krigens rædsler og fik dermed en relevant stemme i formidlingen af krigen i Danmark, mens den stod på.

Er der forskel på at vise krigen i et kunstværk og at vise krigen i et fotografi?

Jan Grarup: Kabul, Afghanistan/2012. Dreng, der leger med en legetøjspistol, de har fundet på en losseplads i udkanten af Kabul.

J. F. Willumsen: *Den belgiske fange*, 1918.

Om raderingsteknikken

Willumsen arbejdede med flere forskellige trykteknikker, der alle krævede stor præcision, teknisk dygtighed, tålmodighed og mange forsøg og tilrettelser før det færdige resultat var klar.

J.F. Willumsen: *Invasionen*, 1917

Radering: Grafisk trykteknik, der foregår ved ætsning af et motiv i trykpladen. En plade - traditionelt af kobber i nyere tid ofte af zink - dækkes af en såkaldt ætseggrund af fx voks, harpiks og asfalt, i hvilken motivet kan tegnes med en nål. Pladen nedsænkes i et syrebad (offtest salpetersyre, saltsyre og kaliumchlorat eller jernklorid), som ætser sig ind i de partier af pladen, der er blevet blotlagt med radernålen. Pladen renses, så sværten kun sidder i fordybningerne, og trykkes mod et fugtigt stykke papir i en kobbertrykpresse. Motivet kan korrigeres ved fornyet tildækning, ridsning og ætsning af pladen samt ved mere eller mindre grundig afførring af pladen efter indsværtning. Teknikken har været kendt som kunstnerisk udtryksform siden 1500-tallet.

Akvafinte: En slags radering i dybtryksteknik til fremstilling af originalgrafik, udviklet i 1700-tallet. Trykpladen af metal drysses over med pulver af harpiks eller asfalt (eller salt), som brændes fast ved opvarmning. Derefter ætses pladen med syre, som æder sig ned mellem de fastsmeltede korn. Jo længere tid syren bider i metallet, jo mørkere bliver aftrykket, der vil fremtræde med en kornet overflade. Hver gråtone repræsenterer et stadium i ætseprocessen; denne kan foretages i flere omgange, idet man med fx fernis dækker partier af pladen, som ikke skal ætses (fremstår hvide i trykket) eller kun ætses i kortere tid (fremstår grå).

Kilde: Den Store Danske. Cyldendals åbne encyklopædi.

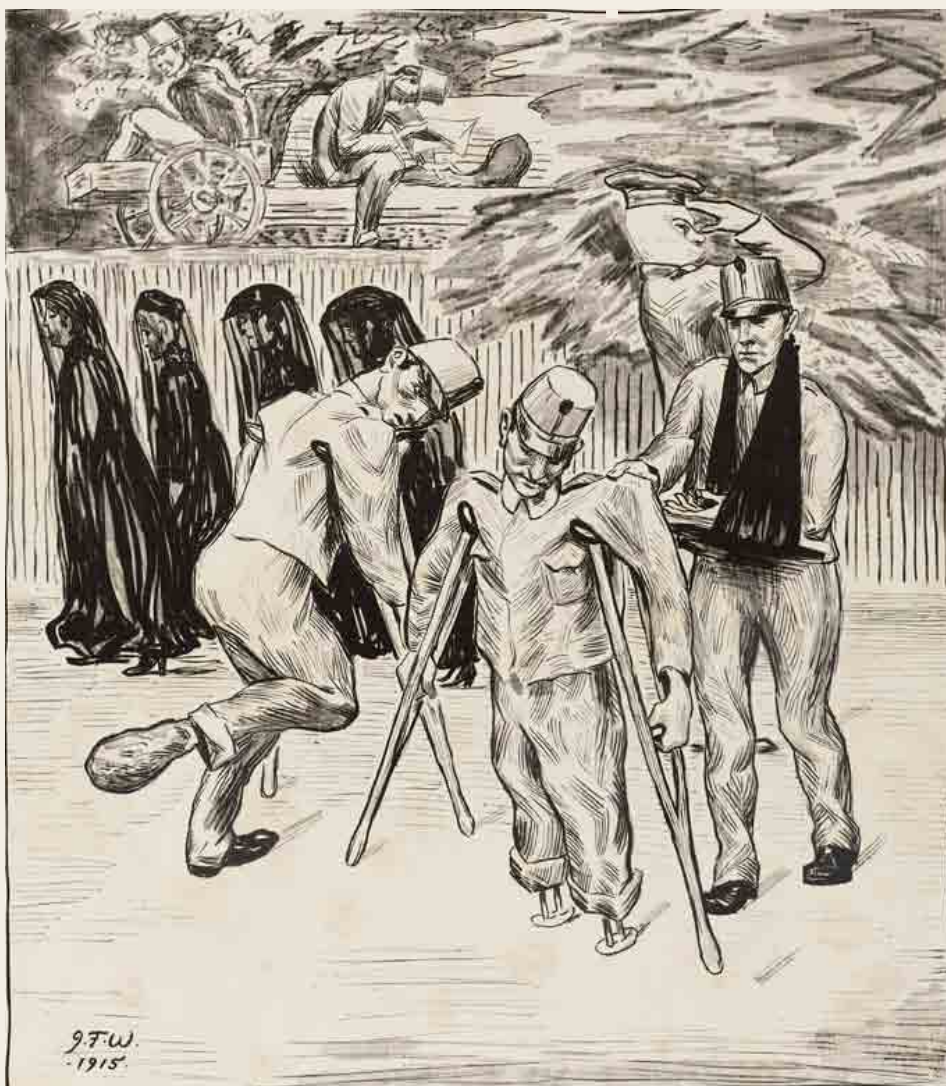
Billeder der virker

Både Willumsen og Grarup går tæt på krigens ofre. Helt tæt på. Der tages ikke tydelig stilling til politiske og ideologiske holdninger. Offeret og krigens ødelæggelser er det egentlige motiv. Politiske eller religiøse ideologier og diverse magtanliggender er underordnet. Vi ser ikke mange direkte referencer til de konkrete konflikter andet end de billedmæssige referencer, såsom ophobninger af våben, soldaternes hjelme og hatte, eller danske flag, der leder os hen til den virkelige konflikt eller krig. Ofte er sympatier og militære symboler ikke synlige, hvorfor billederne næsten bliver en form for generelt vidnesbryd, der giver os et muligt indblik i krigens lidelser, og de tab og omkostninger, den medfører.

"How do you explain to traumatised sudanese women queuing with their undernourished children in Darfur that there is a difference between "acts of genocide" and actual genocide" Citat af Jan Grarup fra bogen "Shadowland".

Jan Grarup: Folkedrabet i Rwanda/april 1994.
Efter Tutsiernes modangreb flygtede tusinder af hutuer til Goma i Zaire, inklusiv militmedlemmer, der havde stået bag massakrer på tutsier. Deres våben blev efterladt i Rwanda.

J. F. Willumsen: *Ofre for det nationale spøgelse*, 1915 .

"Krigen berørte mig stærkt, og jeg led under Barberiet, der inspirerede til litografiet "Ofte for det nationale spøgelse". Disse sorte tilslørede enker og invaliderne, disse frygtelige menneskevragskabtes ud af mit sind, som en flammende protest mod krigens meningsløshed." fortæller Willumsen i sine erindringer i 1957.

Opgave

Billedet ved siden af har titlen "Ofre for det nationale spøgelse". Hvad mener Willumsen med det? Og hvordan kommer det til udtryk på billedet?

Diskutér i grupper om der findes et nationalt spøgelse i dag? Hvordan ser det i så tilfælde ud?

Det æstetiske krigsbillede

J. F. Willumsen: *To døde soldater*, 1917.

Både Willumsen og Grarup arbejder med et forenklet sort/hvidt udtryk. På hver deres måde udvælger de detaljer og situationer fra virkeligheden og omsætter disse til et grafisk billede, dvs. de gør virkeligheden æstetisk. Billederne kommer derved til at fremstå næsten smukke på trods af de uhyggelige scener og situationer de viser.

Hvordan synes du, at det sort/hvide udtryk påvirker billedets motiv? Ville vi betragte det på en anden måde, hvis billedet var i farver?

Jan Grarup: Folkedrabet i Rwanda/april 1994. Ligene af små børn, som blev dræbt i et checkpoint i udkanten af Kigali.

De etiske overvejelser

Grarups fotografier viser virkeligheden. Der er tale om virkelige mennesker, der har mistet deres familie, deres lemmer eller deres liv. Sorgen og sårene er ikke fiktion eller illusion, men taget fra den virkelige verden. Hvor kunsten ofte er lidt på afstand af virkeligheden, har fotografiet et meget direkte forhold til sit motiv. Men hvad kan man egentlig tillade sig at fotografere? Hvor går grænsen? Og er alle motiver tilladte?

Diskutér med din sidemand, hvor langt, du mener, man kan gå. Er der noget, man ikke kan vise?

Jan Grarup: Folkedrabet i Rwanda/april 1994. Tutsier dræbt efter flugten fra Kigali. Hovedvejen mellem Kigali og den tansanianske grænse.

Jan Grarup: Gaza/2008-2009. Operation Cast Lead. Israelsk Militærøffensiv i Gaza.

Ordets magt

Willumsens værker kan kaldes synteses mellem historiske fakta og personlige indtryk og fortolkninger af virkeligheden, som omsættes til et kunstværk. Grarups fotografier har et andet nært forhold til virkeligheden, fordi motiverne er direkte afftryk fra virkelige hændelser. Ofte opfattes fotografier også som mere sande og tættere på virkeligheden. Fotografiet er et indfanget øjeblik af en større sammenhæng, så det gælder om at indfange netop dét øjeblik, der kan rumme en hel fortælling. Men på trods af sit nære forhold til virkeligheden fortæller fotografier dog aldrig bare én sandhed. Fotografiet er også udtryk for fotografens subjektive holdning, til- og fravalg og fortolkning af en situation. Hos Grarup er der sjældent en billedtitel. Derimod ledsages fotografierne af en beskrivende tekst, der placerer fotografiet i en større kontekst. Vi har ingen mulighed for at vide om denne beskrivelse er sand, men vi må dog som udgangspunkt stole på fotografen. Teksten betyder, at vi aflæser fotografiet på en bestemt måde og dermed tillægger det en særlig betydning. Teksten kan således påvirke vores opfattelse og sympati for det, der sker på billedet. Ordet kan på den måde bestemme, hvordan og hvad vi ser på billedet.

Jan Grarup: Kosovo/1999

Opgave

- Se på fotografiet ved siden af.
Er han offer eller bøddel?
- Hvad tror I, der er sket lige umiddelbart inden billedet er blevet taget?
Og hvad sker der efter?

Digt videre på fortællingen om billedet!

Opgave

I skal arbejde med forskellige modstridende titler til fotografierne her på siden.

Kan jeres titler ændre sympatien i billedet dvs. ændre, hvordan vi opfatter det, billedet viser?

Titel 1 _____

Titel 2 _____

Titel 1 _____

Titel 2 _____

Ord kan påvirke, hvorledes vi opfatter et billedes betydning. Men et billede kan også fortælle en hel masse mere end blot ord. Hvad synes du et billede bidrager med, som f.eks. en tekst ikke gør?

Jan Grarup: Folkedrabet i Rwanda/ april 1994. En lille pige behandles for et dybt sår fra en machete mens kampene i hovedstaden raser. Tutsioprorere opretter felthospitaler i alle de områder de kontrollerer og tilbyder primitiv første hjælp til alle de sårede, der har overlevet folkedrabet.

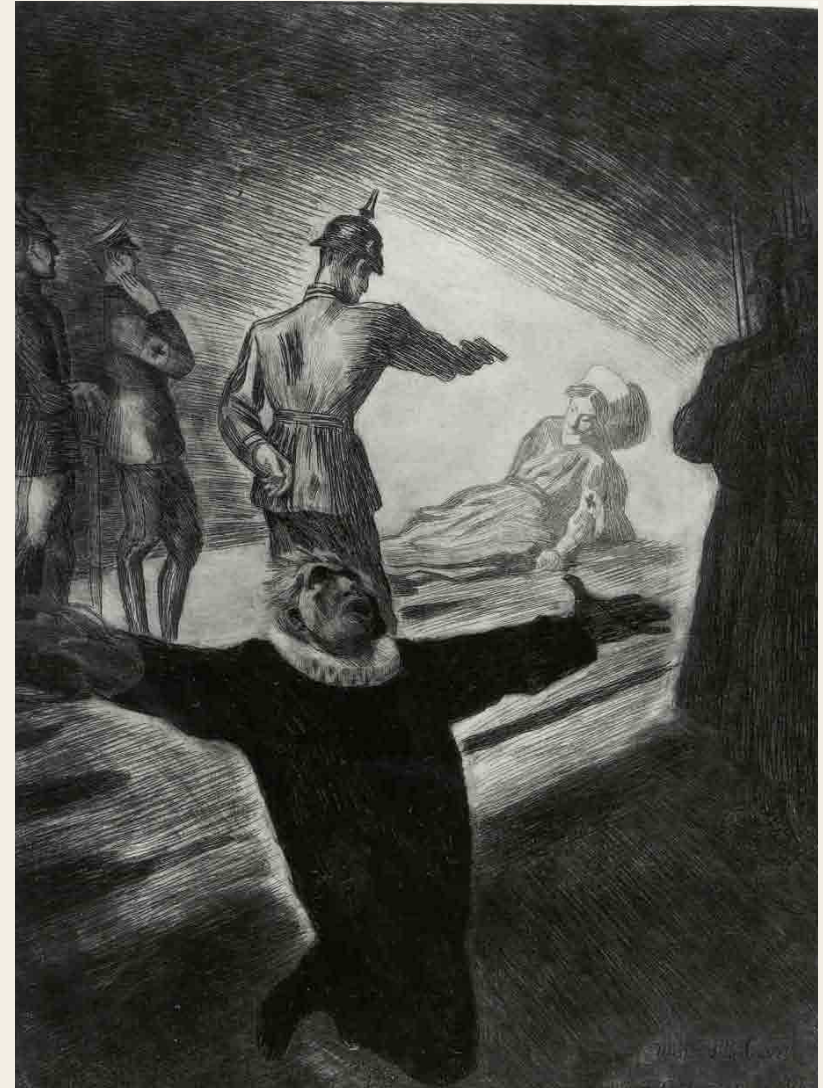
Det flertydige billede

Igennem billedets komposition og udtryk kan man påvirke, hvordan vi som beskuer identificerer os med billedets motiv. Er det et billede af sejr over fjenden eller af fjendens ødelæggelser og drab? Føler vi empati med det, der foregår på billedet, eller frastødes vi? De samme billeder kan bruges på begge sider af krigslinjen, og krigen kan iscenesættes gennem billeder, der enten kan bruges til at opbygge eller fastholde fjendebilleder.

I Willumsens værk 'Miss Edith Cavells martyrium' fra 1916 skildres historien om den engelske sygeplejerske Edith Cavell, der ledede en sygeplejeskole i Bruxelles under første verdenskrig. Cavell hjalp med at skjule engelske og franske soldater, der ikke ønskede at tjene de tyske besættelsestropper. Hun blev af den grund arresteret af tysk politi i 1915 og efterfølgende dømt til døden og henrettet for forræderi. I månederne efter hendes død blev der udgivet talrige avisartikler, billedreportager og postkort om og med hende. Hendes køn, profession og store mod gjorde hende til et populært forbillede, og hendes henrettelse blev brugt som propaganda mod den tyske besættelsesmagt. Der florerede mange forskellige beretninger om, hvorledes henrettelsen var forgået, og Willumsen har sikkert ladet sig inspirere af flere af disse historier til sit motivvalg.

Opgave

- Hvordan tror I Willumsen forholdte sig til historien om Edith Cavell?
- Er hun skildret som offer eller forræder? Se også på billedteksten - hvilken sympati udtrykker den?
- Prøv at finde et eksempel på tydelige fjendebilleder i nyhederne i dag? Hvordan ser fjenden ud i dag set fra vores side?

J. F. Willumsen: *Miss Edith Cavells Martyrium*, 1916

Jan Grarup: Konflikten i Den Centralafrikanske Republik/ 2014. Familien til en ung mand, der blev skudt og dræbt da chadianske MISCA-styrker gik på jagt efter anti-balaka krigere.

Afsluttende refleksioner

Hvorfor ser vi på billeder af krig og blodige kampe? Computerspil, krigsfilm, gyserfilm og splatterfilm?

Vi på én gang drages og frastødes af det ubehagelige.

Tænk på de henrettelsesvideoer, der netop nu produceres af terrorgruppen ISIS og, som deles med lynets hast på nettet. Der er tale om billeder, der videregiver tydelige budskaber og som på både gang giver os lyst til at kigge væk, og alligevel tiltrækker vores opmærksomhed. Vi fascineres af det ubehagelige, Vi er nysgerrige og frastødte og ønsker at dele det med andre.

Men bliver vi medspillere i deres propaganda eller er det vores pligt at vise disse billeder? Hvad mener du?

Opgave

- Find eksempler på brug af billedpropaganda i dag og fra f.eks 1. og 2. verdenskrig, den kolde krig, golfkrigen mv.
- Hvilke billeder og historier benyttes, når krigen skal formidles?

Anvendte begreber:

Reproducerbar: når noget kan gengives i flere eksemplarer ved f.eks trykning. I tilfælde af lydoptagelse og fotografi er der således ikke tale om originale og kopier, da selve teknikken eller mediet er reproducerbart i sig selv.

Æstetik: en del af filosofien, der beskæftiger sig med det *skønne*. Begrebet æstetik kan bruges om alt, hvad der knytter sig til vores glæde over måden noget fremstår på, såsom former, farver, udtryk, særlig velskabthed mv.

Etik: handler om , hvad vi bør gøre som enkeltindivider og som samfund. Etik er styrende for vores handlinger og handler om moral og det, at gøre det rigtige og det gode.

Propaganda: systematisk tilrettelagt envejskommunikation, der med suggestive midler såsom ord, billeder og musik sigter mod at styre modtagerens holdning og følelsesmæssige adfærd.

Sympati: det, at have og vise positive følelser over for et andet menneske og/eller for noget den pågældende gør eller står for. Sympati forudsætter evnen til indlevelse (empati).

Syntese: det, at sammenstille eller sammensætte forskellige elementer til en enhed.